

РИСУНОК ЯК ЗАСІБ ПІЗНАННЯ ДІЙСНОСТІ ХУДОЖНИКОМ

*Осипчук М. В., доцент кафедри рисунка та живопису
Басанець О. П., доцент кафедри рисунка та живопису
Басанець Ю. П., старший викладач,*

Київський національний університет технологій та дизайну

Ключові слова: графічний рисунок, образотворче мистецтво, творчість у рисунку, композиція, художній відбір, цілісність рисунка.

Ключевые слова: графический рисунок, изобразительное искусство, творчество в рисунке, композиция, художественный отбор, целостность рисунка.

Key words: graphic drawing, fine arts, creativity in drawing, composition, art selection, integrity of the drawing.

Актуальність. Рисунок має виняткове значення як засіб пізнання й вивчення дійсності. Володіючи всіма засобами виразності, накопиченими мистецтвом за останні десятиліття, художники шукають нових різних можливостей у рисунку. Завдання художника полягає у постійному пошуку нових методів, прийомів і засобів зображення, вдосконаленні методики реалізації задуму, мови образотворчого мистецтва.

Цінність, неповторність художнього твору обумовлюється оригінальністю бачення і мислення самого художника. У той же час виразність художньої форми потребує постійного навчання, дослідження, вдосконалення художником своїх практичних навичок і теоретичних знань, експериментів з використанням різних технік, засобів і манери виконання, пошуку нових форм вираження в образотворчому мистецтві.

Навчаючись у природи, аналізуючи натуру, художник має зрозуміти характер, особливості зображуваного, вміти вибрати оптимальні засоби вираження і відтворити своє художнє бачення природи. Значення художнього образу, його вплив на людину, підтвердження справедливості конкретних висновків у сфері образотворчого мистецтва, які були зроблені художниками експериментаторами розглядаються у цій статті.

Мета статті полягає у розкритті різних видів графічного зображення та його особливостей, аналізі та пошуку нових методів і прийомів роботи у станковій графіці.

Завдання – порівняти графічні твори мистецтва сучасних художників з різною стилістикою виконання, виявити схожість та оригінальність в їх методах роботи, засобах відображення форми, технічній стороні малюнка.

Виклад основного матеріалу

До основних завдань художника відносять оволодіння виразними засобами відображення природи, розвиток окоміру, побудову об'ємно просторової форми і виховання творчої уваги. А творча і вільна робота можлива лише на базі глибокого і всебічного вивчення природи.

Фотографічне зображення натурального об'єкта не є завданням для художника, проте зоровий образ повинен підказати художню форму вираження, яка буде зрозумілою для прочитання ідеї твору.

Під терміном «рисунок» зазвичай розуміють зображення предметів і явищ, виконане від руки безпосередньо на площині за допомогою графічних засобів – контурної лінії, штриха, плями тощо. Використання різних поєднань цих засобів (комбінації штрихів, сполучення плями й лінії) досягаються у рисунку пластичним моделюванням.

Пропонуємо розглянути різні види графіки. Графіка охоплює дві групи художніх творів: рисунок та друковану графіку. Станкова графіка, поряд з прикладною (книжкова та журнальна), – плакатною, промисловою, архітектурною, комп'ютерною – окремий різновид графіки. Це самостійні, окремі художні композиційні твори. До основних виражальних засобів станкової графіки відносяться тон, лінія, пляма, а техніка виконання може бути різною, з використанням таких матеріалів, як олівець, вугілля, туш, сангіна та ін.

Підготовчий рисунок або ескіз для створення живописного твору чи майбутньої скульптурної композиції також може бути довершеною і самодостатньою графічною художньою роботою.

Важливо, ми вважаємо, розкрити графічний рисунок та його можливості для художника. Графічна робота – це не просто відображен-

ня навколишнього предметного світу; художник графік творчо переосмислює об'єктивну реальність, узагальнює її та представляє як художній образ.

Для того, щоб визначити, що є основою творчого процесу для створення графічної композиції, розглянемо такі жанри станкового рисунку, як натюрморт, портрет, пейзаж.

Сучасний станковий рисунок бере участь у багатьох складних процесах розвитку всього образотворчого мистецтва. Суть і зміст їх пов'язані з поглибленням духовно інтелектуальних якостей життя нашого суспільства загалом. Ці процеси свідчать про інтерес художників до особистості сучасника, до аналізу почуттів і переживань людини. Природа рисунку найбільш повно передає враження художника від природи. Але безпосередня і правильна передача вражень завдання досить обмежена. Рисувати означає ще й думати з олівцем, аналізувати та узагальнювати побачене, створювати і начерки або прообрази майбутніх композицій у графіці, живописі або скульптурі, й повністю самостійні твори. Саме такі властивості має сучасний станковий рисунок.

Процеси, що відбуваються у сучасному станковому рисунку розвивають й активізують у кожного майстра його індивідуальні риси у творчості. Дуже важливо для художника знайти власну тему у мистецтві, висловити власний погляд на світ, суб'єктивне сприйняття і бачення. Це не стосується прихильності одного художника до виконання лише портрета, другого – пейзажу, третього – жанрової композиції. Головне – віднайти особливе індивідуальне рішення, власну точку зору у будь-якому виді та жанрі мистецтва. Це й диктує індивідуальну стилістику, визначає пошук необхідної пластичної виразності, кольорового рішення, власного розуміння простору.

Сьогодні для художників вкрай важливими стали способи вираження простору. Іноді вони стають основним чинником, що найбільш чітко визначає пластичну концепцію творчої роботи. Звідси пошуки індивідуальних просторово пластичних рішень: світ реального життя потрібно перетворити на світ картини, світ графічного аркуша. Художникам зараз властиве прагнення до свідомої організації простору, тобто до створення просторових систем, що відповідають певному художньому завданню.

У сучасному рисунку ми маємо можливість бачити реальне, «матеріальне» – простір, де людина, яка є центром, включається в нього, забарвлює навколишнє середовище своїм психологічним станом. В інших випадках художник не створює реального простору, не рисує

середовища, що оточує предмет або людину, а, зосереджуючи свою увагу на предметі, ніби протиставляє його простору.

Рисування з природи, має виняткове значення як засіб пізнання і вивчення дійсності. Практика реалістичного рисунка базується на твердих, науково обґрунтованих засадах, а саме: моделюванні форми на площині, обсягів світлотіні, визначення засобами перспективи просторових планів, анатомічного зображення людської фігури, передачі за допомогою світлотіні й тону предметів, і світлоповітряного середовища.

Рисунок охоплює широке коло образів, що виражається у великому розмаїтті жанрів [5]. Загалом, рисунку властива глибина й змістовність, більш образна виразність. Прагнення відродити кращі традиції рисунка характерне для нашого часу. Зберегти їх, виявити їхню життєвість і цінність, відібрати потрібне і найбільш дороге – ці тенденції чітко проявляються у мистецтві сучасних майстрів рисунка. З іншого боку, володіння всіма засобами виразності, накопиченими мистецтвом за останні десятиліття не тільки у різних графічних техніках, але й у живописі, художники шукають нові можливості у рисунку, знаходять їх у поєднанні традиційних форми й нового змісту. Усі ці процеси закономірні для загального розвитку образотворчого мистецтва.

Нині у рисунку спостерігається великий інтерес до різних технік і матеріалів, кольорових рішень. Хоча лінія, штрих, пляма, світлотінь, а також біле або кольорове тло аркуша залишаються засобами вираження в рисунку, а матеріалом є олівець (графіт або кольоровий), вугілля, туш або різні крейди, що дозволяє уникнути одноманітності. Для вирішення різних задач художники користуються лінійним, контурним і живописно-тональним рисунком, часто з'єднують його з кольорами, завдяки чому досягають найбільш точно й переконливої передачі пластичної ідеї.

Рисунок став сферою постійного застосування творчих сил для художників найрізноманітніших професій: живописців, скульпторів, художників театру та монументалістів. У їхній творчості саме рисунок відкриває найбільш потаємні властивості особистості. Безпосереднім і швидким засобом самовираження художника завжди є рисунок. Сучасному рисунку властиві серйозність і глибина постановки художніх завдань. Його високий професійний рівень дає можливість яскраво відобразити найрізноманітніші аспекти життя й естетичні спрямування. Людина, яка професійно займається рисунком, повинна мати добре розви-

нене цілісне бачення природи і зображення. У цьому випадку ми маємо на увазі сприйняття й уявну оцінку об'єкта і його деталей як єдиного цілого, що відрізняється узагальненістю обрисів, підпорядкованістю частин цілому.

Розглянемо визначення поняття «мистецтво». У Короткому енциклопедичному словнику з культури надано таке визначення: *«Мистецтво – це одна з форм суспільної свідомості; вид людської діяльності, що відображає дійсність у конкретно чуттєвих образах, відповідно до певних естетичних ідеалів».*

В енциклопедії Британніка надається таке визначення: «Мистецтвом називається використання майстерності чи уяви для створення естетичних об'єктів, ситуацій або дій, якими можна поділитись з іншими людьми».

За словами Теодора Адорно (Adorno, Theodor W. Aesthetic Theory. (1970): «У наш час вважається загально визнаним, що з усього, що так чи інакше стосується мистецтва, ніщо більше не може вважатися загально визнаним».

З огляду на велику кількість визначень визначити сутність мистецтва досить складно. Будь якого формулювання, зафіксованого у словниках довідниках і мистецтвознавчій літературі недостатньо. Постійно з'являються факти, які спростовують ці визначення і викликають сумніви щодо їх вірогідності. Імовірно, це відбувається тому, що мистецтво явище складне. Воно об'єднує в собі різні речі, відображені однаково у зображенні, у матеріалі й у техніці, але хоча ці речі мають низку спільних ознак, вони відрізняються в інших.

На основі аналізу джерел можна стверджувати, що найбільш повно завдання і роль мистецтва, отже і його природа, може мати таке визначення: мистецтво покликане відображати дійсність!

Творчий підхід до рисувальної діяльності

Розвиток окоміру, сприйняття, аналіз пластичних особливостей предметності, сам процес малювання або письма – все вимагає виховання, від найпростіших навчальних завдань у примітивному вигляді до складних задач.

Навчальний рисунок – це, перш за все, вивчення закономірностей побудови форми. Такий малюнок необхідний для кожного художника як школа. Але рисунок стає предметом мистецтва тоді, коли художник ставить перед собою певну творчу задачу. Зрештою, як же розуміти у цьому випадку творчість? Хіба творчість – це не особливий специфічний рід пізнання дійсності? І чи не цьому пізнанню навчаються художники упродовж життя? Хіба «пізнавальне» – вся сума навичок і знань, що

дає школа – не повинна пройти через горно творчого усвідомлення дійсності й мови мистецтва? Чи може техніка у мистецтві розглядатися окремо від творчих завдань?

Щоб володіти засобами зображення, безумовно, необхідне творче ставлення, але значно більше потрібні вправи, що поступово розвивають талант художника. Найвища майстерність (ремесло) «вростає» у творчість і тісно переплітається з нею.

У будь-якому мистецтві є дві сторони, дві області, які розвиває школа. Область техніки, або ремесла мистецтва, і творча. Точно розмежувати їх майже неможливо, у зв'язку з цим вкрай важко визначити їх обсяг. Так, наприклад, *побудова об'єму просторової форми, перспектива, анатомія, технічний і технологічний процес – суть ремесла.* Але одночасно вони є основою творчості.

Разом з тим, «несвідома творчість» – це гармонійний підйом психічних процесів: відчуття, сприйняття, пам'яті, злиття думок, почуттів і дій в одному ефективному вольовому процесі. Першим завданням має стати **виховання творчої уваги**, тобто захопленості об'єктом (саме це є неодмінною умовою). Другим – **виникнення задуму** і в роботі з природи, і в роботі по пам'яті й уяві.

Основою творчого процесу створення художнього твору є виникнення пластичного мотиву, здатності художника мислити зоровими образами. Чи з'явився пластичний мотив у результаті творчої уяви, яка заснована на реальній дійсності, чи конкретна ситуація стала його основою, – в обох випадках **виразність і новизна є базовими категоріями для розвитку задуму.**

Задум, емоційне сприйняття передують практичній реалізації зображення на папері. Майстерність не існує ізольовано від ідеї, задуму. Художник деформує фігури, об'єми, зміщує їх у часі, вводить декоративні кольори, користується чистою поверхнею аркуша як простором, домагається «кольоровості» у чорно білому зображенні. Особливий інтерес викликає силует, певна форма, що дозволяє найбільш гостро характеризувати і тлумачити простір.

У процесі матеріалізації задуму можуть бути відхилення від начерків, зміни уявлень про зміст і форму майбутньої роботи. Але у будь-якому випадку, у пошуках вірного пластичного рішення художнику потрібно, перш за все, мати ідею, вміння бачити внутрішнім зором те, що він хоче зобразити.

Процеси, що відбуваються у сучасному станковому рисунку, не знімають, а натомість розвивають й активізують у кожного майстра

якість індивідуальності у творчості. Дуже важливо для художника знайти свою тему в мистецтві, виразити власний погляд на світ, індивідуальне бачення. Саме воно відрізняє рисунки, що часто виконані за подібними мотивами. Справа не в прихильності одного художника до портрета, другого – до пейзажу, третього – до жанрової композиції. А потрібно знайти своє рішення, власну унікальну точку зору в будь-якому виді й жанрі мистецтва. Саме це і визначає індивідуальну стилістику, пошук необхідної пластичної виразності.

Таким чином, неповторність, оригінальність, цінність художнього твору зумовлені оригінальністю бачення, особливостями мислення самого художника.

Значення композиції в рисунку

Існують різні графічні техніки рисунка – графічний рисунок (олівцем, вугіллям, сангіною, тушшю, фломастерами та ін.), рисунок друкований (гравюра, літографія, офорт, шовкографія тощо). Вони різні за темами і жанрами, за призначенням, за технікою і характером. Рисунок може виконуватися як самостійний за значенням (станковий) здобуток графічного мистецтва або слугувати допоміжним матеріалом для створення творів живопису. Саме підсобні рисунки – замальовки з природи, ескізи, що фіксують задум, композицію твору, часто можуть мати досить велику художню цінність.

Коли художник починає працювати над рисунком з природи, спочатку відбувається зорове ознайомлення з зображуваним об'єктом. Перш за все він повинен сприйматися свідомістю як єдине ціле, а відповідний образ має втілюватися на папері у вигляді початкової узагальненої замальовки, що характеризує тільки ціле. Потім художник рисує і визначає головні частини об'єкта, переходить до їхнього зображення й деталізує його наскільки це необхідно. **При цьому ніколи не можна упускати з виду ціле! Необхідно завжди дотримуватися правильного співвідношення деталей щодо цілого**, оскільки це відіграє особливу роль у рисунку. Швидка уявна оцінка природи, забезпечення пропорційного і тонального взаємозв'язку частин зображення, виявлення образної сутності моделі, застосування найбільш відповідних графічних засобів для втілення задуму художника, лаконізму й виразності рішення рисунка – все це має важливе значення у швидкому рисунку, яким художник повинен володіти досконало.

Процес аналізу предмета постійно супроводжується малюванням того, що було виявлено під час аналізу. Так, рисується форма предмета, зводяться площини, які його обмежують, ком-

бінуються форми, простежується шлях різних допоміжних ліній на його поверхнях тощо. Таким чином, аналіз природи супроводжується в зображенні побудовою форми предмета. Те, що у процесі спостереження розпадалося на частини, у зображенні синтетично стане одним цілим.

Розвиток просторової уяви не менш важливе завдання. Найкраще і найдоцільніше – це шлях всебічного розвитку здатності бачити. Щоб навчитися створювати узагальнено-мальовничий образ, потрібно розвивати у собі емоційне ставлення до зображуваних об'єктів. Потрібно виховувати небайдуже ставлення до предмета, замилуватися ним, зацікавитися його характером, знайти в ньому гостру виразність. Це становить тільки одну частину процесу зображення, один його аспект. Необхідно опанувати й *інший* – саме зображення.

Опанування виразними засобами відображення форми, основами композиції та технічною стороною малюнка – це головне завдання для створення грамотного рисунка.

Крім цих двох аспектів процесу рисування, а саме сприйняття предметів у природі й процесу зображення на папері, необхідно розвивати третій елемент процесу зображення – **виникнення задуму** як у роботі з природою, так і в роботі по пам'яті й уяві.

Невід'ємна властивість, якість картини, не тільки сюжетно тематичної картини, але будь-якого твору образотворчого мистецтва незалежно від жанру – *композиція*.

Роботу по пам'яті й безпосередньо з природи необхідно зблизити настільки, щоб не розмежовувати їх як щось абсолютно протилежне. По суті, завдання зводиться до того, щоб роботу, проведену безпосередньо перед природою, наблизити до процесів роботи по пам'яті – навчитися спостерігати, а не змальовувати. Інакше кажучи, навчитися писати або малювати образ, що утворюється в уяві, а не прагнути до дзеркального відображення природи, яким би воно не було; наприклад, помітне, ефектне, але поверхове і випадкове схоплення відтінків кольорів, що виникають і зникають в оці художника, контрастів, несподіваних поєднань. «В основу запам'ятовування має бути покладено осмислене, усвідомлене пластично конструктивне сприйняття природи у просторі» [2, с. 80].

Слово «композиція» у мистецтві визначає той або інший порядок в елементах картини – порядок розміщення предметів, людей, всієї обстановки події, порядок розподілу форм у про-

сторі, порядок у лініях і плямах на площині картини, у декоративному вигляді її поверхні. Цей порядок може виражати ідею, думки й почуття, він становить музику, архітектоніку картини. Людині властиво шукати порядок у речах і явищах. У своїй практичній діяльності ми завжди прагнемо встановити порядок, найбільш відповідний поставленим завданням. Цей порядок для нас не тільки доцільний, але в той же час задовольняє наші естетичні потреби. Співвідношення доцільності й краси виражає смак людини. У свою чергу, смак відповідає нашим поглядам на навколишній світ.

Таким чином, композиція – це встановлений порядок. У широкому розумінні слова – це також ідеологія художника, що покладена в основу твору. Коли ми встановлюємо порядок, ми шукаємо в ньому гармонію (гармонійні співвідношення предметів, форм, сполучень колірних, ритмічних і т. д.). Саме у цьому сенсі слід розуміти поняття «порядок». Цей порядок може бути дуже простим – проста симетрія, може бути найпростішим вираженням нашої уяви про гармонійний порядок.

Рисуючи окрему фігуру або предмет, ми розміщуємо їх у центрі по осі. Ми можемо собі уявити, як цей порядок буде ставати складнішим залежно від збільшення кількості предметів, розміття їхніх величин, форм та забарвлення, від зростання складності їхнього змісту, їхніх відносин і зв'язків між собою, від співвідношення із середовищем тощо. Шукати порядок стає все складнішим завданням.

Звертаючись до природи або взагалі до природного порядку речей, ми виявляємо його випадковість, але ця випадковість при відомому погляді на неї перетворюється у закономірність вищого порядку. *Завдання мистецтва – наблизитися до цього вищого порядку речей.* Це прагнення знайти ясний, виразний порядок у явищах навколишнього світу, у явищах природи, створити або побачити (залежно від характеру роботи) композиційну схему, виявити, якщо можна так сказати, архітектонічний бік картини – тектоніку побудови форм, ліній, плям, всіх композиційних елементів картини (етюду), побудувати композицію «музично». Композиція вимагає від художника особливої підготовки, і не тільки в малюванні, але й у здатності мислити образами, тобто спостерігати, збирати спостереження й узагальнювати їх у художньо переконливі образи.

Задумати композицію означає уявити собі зображувану подію у зорових образах, тобто побачити її. Чим більший запас спостережень, тим легше виконати це завдання, тим різноманітніше і, головне, конкретніше виникають в уяві художника образи. Не можна уявити собі

того, чого не бачив або не знаєш. Саме тому ми погоджуємося з ідеями Авсіяна О. А.: «Рисунок за уявою можливий завдяки зоровій пам'яті художника, а зорова пам'ять розвивається в значній мірі через систематичне малювання з натури».[1, с. 36]. Зорові образи, збережені у пам'яті, узагальнюються, складаються й народжують нові. Таким чином, уява художника багато в чому залежить від його спостережливості та зорової пам'яті.

Цим пояснюється чому роботі над композицією передують робота по пам'яті. У роботі по пам'яті й спостереженнях виховується здатність працювати над малюнком і кольорами, не маючи перед собою безпосередньо природи. Щоденне спостереження, що мимоволі відкладає в нашої пам'яті основні риси предметів, допомогло нам створити загальну уяву про них. Ми добре знаємо, що склянка має форму циліндра, стіл – куба, м'яч – кулі тощо.

Таким чином, рисуванням по пам'яті у правільному значенні цього слова можна назвати лише рисування на основі свідомо проведених спостережень у природі. Така робота буде розвивати зорову пам'ять, тобто здатність легко запам'ятовувати речі, що нас оточують у різних положеннях, станах освітлення тощо. Здатність створювати загальні висновки про предмети створює належні умови, щоб «схоплювати» предмети, пейзажі, людей тощо.

Жанри станкового рисунку (натюрморт, портрет, пейзаж)

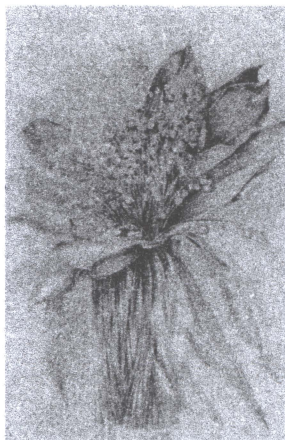
Образотворча діяльність художника не обмежується лише рамками мистецтва. Творчий процес набагато складніший. Це обумовлюється труднощами щодо опосередкування пізнання предмета поданнями про зображення і технічними шляхами його побудови, залежністю подань про зображення від існуючих матеріальних форм.

Рисунок має широкі тематичні можливості [4, с. 40]. Ми знаємо, що часто мотив або сюжет, які не можуть бути достатнім приводом для створення станкової картини, можуть виявитися змістовними й абсолютно правомірними для жанрового станкового рисунка. Не можна не зважати на те, що сюжетно композиційний твір у будь якому мистецтві – справа надзвичайно складна. Щодо жанрового рисунка, то у сьогоденному вигляді можна стверджувати, що він підійшов до вирішення найсерйозніших художніх завдань. Ті нагромадження, які зараз є в рисованому портреті й пейзажі, уже створюють необхідні передумови для майбутнього розвитку композиційного жанрового рисунка.

У станковому рисунку свою специфіку має натюрморт. Виконаних в рисунках натюрмортів небагато, але їхній характер принципово

відрізняється від натюрмортів у живописі. У рисунку майже немає декоративних натюрмортів. Це речі в інтер'єрі, у природі, у звичайному середовищі. Разом з тим у рисованому натюрморті характеристика навколишнього світу може визначатися гостріше, ніж у живописному творі. Індивідуальна концепція світу для кожного художника ніби виступає точніше і контрастніше.

Іноді художнику вдається створити красиву річ з якого-небудь зовсім непомітного і навіть «нехудожнього» мотиву, зробити випадкове цікавим, навіть гарним. Наприклад, роботи А. Чебикіна «Суха квітка» і В. Колеснікова «Конвалії».

В. Колесніков
«Конвалії»

А. Чебикін «Суха квітка»

По суті, вміння компоувати визначає вміння творчо мислити. Без перебільшення можна говорити про композицію як про фундамент для будь-якого твору. Вона узагальнює життєві спостереження і підпорядковує їх творчим цілям художника.

П. Басанець
«Фуражист Іван»

М. Фешин
«Дівчинка з
острова Балі»

Прикладом конкретних, безпосередньо емоційних взаємин між художником і життям є портретний рисунок П. Басанця «Фуражист Іван», де яскраво виявляється психологічний зв'язок художника з натурою.

Глибоко передає специфіку станкового рисунка портрет М. Фешина «Дівчина з острова Балі», його камерність, чітко виражений характерний почерк автора, майстерно відібрані деталі, загальний художній відбір.

Художній відбір – це свідоме цілеспрямоване спостереження і збереження у пам'яті найважливішого. Поняття важливого прямо залежить від поставленої задачі, художньої зацікавленості та індивідуального сприйняття. Вибірковий характер пам'яті сприяє творчому розвитку, не допускає механічного, пасивного спостереження. Він виявляється саме у тому, що звертаючи особливу увагу на одні об'єкти, ми тим самим відволікаємось від інших. Систематична робота у цьому напрямі та послідовне ускладнення завдань можуть стимулювати художника до творчого усвідомлення дійсності та образного світосприйняття.

Крім того, ми вважаємо **художнім відбором** також і вміння вловити особливу відмінність зображувальних предметів, тобто те, що називається **характером**. Зображення будь-якого предмета чи форми має передавати характер. Більш загостреному відчуттю характеру допомагає порівняльна характеристика форм. У порівнянні чіткіше, гостріше прочитуються індивідуальні й типові риси в їх подібності та відмінності. Для розвитку пам'яті на індивідуальну характеристику за подібністю і різницею корисно виконувати рисунки на виявлення індивідуальних характеристик побутових та інших предметів. Як і з ескізом, так і при веденні основної роботи, художня пам'ять допомагає тримати у полі зору відібране, головне. Дуже важливо фіксувати, не відкладаючи, «по гарячих слідах» усе, що може поглибити композиційний задум. Це надає рисунку неповторні життєві відтінки, які іноді можуть бути несподіваними.

Знайти мотив або сюжет для рисунка, навіть якщо це рисунок з природи, – завдання не механічне і непросте. Найбільше це стосується вирішення проблеми простору. Поглиблюючи психологічні характеристики природи, переводячи портрет із чисто сюжетної в етичну або філософську категорію, ускладнюючи прийоми «спілкування» природи з глядачем, художник формує образно пластичну систему портрета, виявляє і підкреслює глибину образу. Художник відбирає те, що він вважає суттю явища, і відкидає випадкове, зайве, що не відповідає задуму.

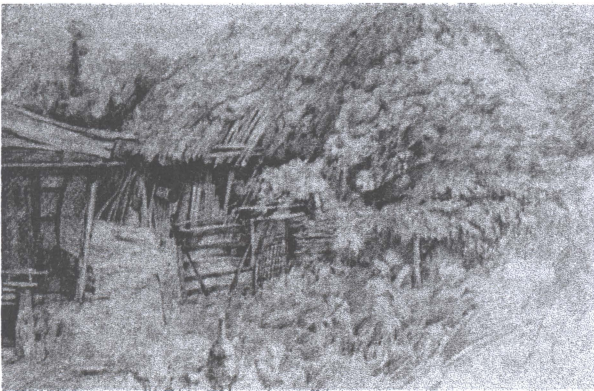
Задум – це і ідея, і зображувальні засоби, і втілення в певному матеріалі. Робота в матеріалі при невизначеному задумі має механічний характер. Початковий задум у процесі роботи вдосконалюється і збагачується.

Так, сьогоднішній рисований портрет стає, мабуть, одним з найбільш справжніх свідчень художнього росту мистецтва, і в той же час – підтвердженням духовного зростання особистості сучасника.

Для того, щоб зображення стало переконливим, необхідне чуття відбору та уява. На прикладі роботи «Стара хата» В. Колеснікова можна відзначити, що станковий пейзаж у рисунку має власні образні властивості. До основних ми відносимо прагнення до філософського узагальнення конкретних вражень. Головним результатом такого узагальнення стає виявлення характеру міркувань, роздумів художника про світ, про природу прекрасного. При конкретному аналізі пейзажних рисунків легко переконатися, що ці проблеми ставляться і зважуються на основі зображення лише конкретних мотивів і обставин природи.

П. Басанець «Зимовий мотив»

В. Колесніков «Стара хата»

У графічній роботі «Зимовий мотив» П. Басанця відзначаємо цілісність, образність мотиву, лаконічність і композиційну довершеність.

Художник представляє цілісне зображення, відкидаючи при цьому більшість неіснуючих дрібниць. Він намагається взяти саму суть зображуваного. Форма, нарисована узагальнено, дещо акцентована, іноді навіть грубувато підкреслена.

Цілісне бачення у безпосередній художній практиці багатоаспектне. Існує чимало прикладів, коли робота ще на самому початку визначає усі основні компоненти, весь пластичний лад. Але є й приклади інших прийомів, коли робота ведеться від частини. У цьому немає протиріччя, якщо у методи роботі від частини постійно мається на увазі ціле, якщо перед думкою художника увесь час зберігається уява про ціле. *«Цілісністю твору називають таку подачу задуму художника, при якому ясно «читається» його пластична ідея»* [7, с. 30].

Цілісність рисунка – один з критеріїв оцінювання якостей художнього твору. Уміння узагальнено дивитися на натуру, бачити головне набувається внаслідок чималих тренувань системи зорового сприйняття та мислення. Постановка відповідних завдань при здійсненні спостережень, постійне тренування, вольові зусилля, спрямовані на оволодіння вмінням *цілісно дивитися й зображувати* видима, сприяють досягненню цих важливих для художника цілей.

Неабияке значення для прискорення процесу створення рисунка має раціональний, *методично обґрунтований принцип його виконання: від цілого – до частин, від головного – до другорядного.* Починаючи роботу зі встановлення цілого, характеристики більших мас, рисувальник працює значно швидше й впевненіше здійснює процес створення зображення. Використовуючи такий принцип роботи, легше домогтися лаконізму й виразності. Тому ми переконані, що тверде засвоєння й неухильне дотримання методичної послідовності створення зображення в рисунках є обов'язковим.

Перш ніж розпочати роботу над рисунком, важливо у кожному об'єкті зображення знайти асоціації й таким чином виявити внутрішню сутність того, що зображуємо. Підкреслюючи роль асоціативного бачення, ми тим самим відмічаємо компонент, що активно сприяє розвитку художньої уяви.

Безсумнівний інтерес, як у процесі спостереження, так і в композиційній роботі, мають гострі, незвичні, непередбачені, випадкові ситуації. У такому випадку наша свідомість пропускає звичайні, позбавлені гостроти рухи,

дивуючись несподіваності ситуації, швидкоплинності моменту. Але зовсім не просто зарисувати з натури швидкоплинний момент. Тут особливо важливо запам'ятати побачене і по свіжому сліду спробувати зафіксувати те, настільки захопило, закріпити свої враження.

Художній образ, створений на основі такої асоціації, буде вражати сильніше, адже він несе у собі відбиток неповторності характеру. У цьому творчому акті виявляється індивідуальність художника, адже кожен бачить по своєму та знаходить власні зв'язки композиційного і характерного задуму рисунка.

Висновки. Увага художників до пластичної виразності графічного рисунка пов'язана з пошуком форм, які здатні передати складний психологічний зміст художнього твору. Виразність зображення залежить від композиційного сприйняття, від образу, що утворюється в уяві рисувальника, а не в прагненні до дзеркального відображення натури.

Основою художнього образу є задум-уява, а сутністю художнього образу є втілення в оди-

ничному загальному у всій складності, суперечливості, багатогранності та повноті відмінних рис.

Образне мислення – динамічний процес, що складається з відчуттів, сприйняття, понять, уявлень; це здатність людської свідомості відображати дійсність у наочно образній формі, що є властивістю всякої розвинутої особистості, не обов'язково зв'язаної з образотворчою діяльністю. Суть образного мислення не в простому відтворенні образів окремих предметів, а в оперуванні ними залежно від конкретної задачі. Принципова різниця між образним і художньо образним мисленням полягає в тому, що друге є вже результатом досить високого рівня художнього сприйняття.

Доповнюючи один одного у процесі рисування, емоційне і раціональне начало сприяють формуванню найбільш повного образу зображувального предмета і мотивують до вибору адекватної йому форми матеріального втілення на зображувальній площині.

Список використаних джерел

1. Авсеян О.А. Натура и рисование по представлению. – М., 1985.
2. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие. – М, 1974.
3. Данилова И. Е. От средних веков к Возрождению. – М, 1975.
4. Максименко А. Рисунок. – ЛНАМ, 2005.
5. Колесніков В. Г., Осипчук М. В., Басанець О. П. Рисунок. – К, КНУТД, 2008.
6. Семенова Т. Рисунок «старый» и «новый». – Творчество, 1967. – №5.
7. Шаров В. С. Академическое обучение изобразительному искусству. – М., 2013.

ПРО АКТУАЛЬНЕ В МЕТОДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ДУМКИ Й ПОРАДИ ЕКСПЕРТІВ

Фасилітатор (від лат. *facilitat* – *сприяти, полегшувати*) – це людина, відповідальна за групову комунікацію, цілі і зміст зустрічі. Фасилітатор сприяє комфортній атмосфері й плідності контенту, підтримує позитивну групову динаміку для досягнення цієї мети в процесі дискусії. Його завдання – стимулювати обмін інформацією всередині групи, допомагати процесу групового обговорення, спрямовувати цей процес у потрібне русло.

Модератор (від лат. *moderatio* – *контролювати, регулювати*) – людина, яка контролює хід дискусії або дебатів, забезпечує дотримання регламенту і правил дискусії.

Експерт (від англ. *expert* – *досвідчений, кваліфікований, вправний; майстер, знавець, фахівець*) – людина, що володіє вузькоспеціалізованими знаннями та запрошена для отримання кваліфікованого висновку або суджень з аналізованої теми.

Ментор (від англ. *mentor* – *наставник, керівник, вихователь*) – людина, що володіє практичним досвідом і передає свої знання з метою розвитку учасника. Його основне завдання – спрямовувати та надихати учасника, але не давати готових рішень.

Коуч (від англ. *coach* – *інструктор, репетитор*) – людина, яка не дає порад і прямих рекомендацій, а шукає рішення спільно з учасником. Коуч не обов'язково має необхідний досвід із теми, не зобов'язаний володіти експертними знаннями. Взаємодія передбачає досягнення певної мети, нові, позитивно сформульовані результати за рахунок обговорень, питань і створення планів дій.

Про актуальне в методичній діяльності:
думки й поради експертів: мультимедійний науково-методичний комплекс: авторський колектив / за наук. ред. проф. Т.М. Сорочан. – К.: 2017.